

Gecse Annabella könyvéről

Baraca kicsiny gömői falu, a szerző és a recenzens szülőfaluja. (Megjegyezném, hogy nevét – rövid írásmódja ellenére – az ott élők hosszan ejtik, azaz: Baracca, Baraccán, baracciak.) Szüleim, s más idősebb emberek gyakorta felemlegették néhai Hegedűs János, r. kat. plébánosnak a 30-as években tett jóslatát: Baraca cigányfalu lesz!

Eme, beteljesedőben lévő jóslatnak az árnyékában nőttem fel magam is.

*

Hölgyeim és Uraim, Kedves Vendégek, Tisztelt Kollégák!

Egy olyan könyvet mutathatok be, amely az említett jóslat hátterét, bonyolult összefüggéseit mutatja be. Szerzője Gecse Annabella, akinck ez a doktori munkája, amelyet a debreceni egyetemen védett meg.

A recenzens szomorú!

Szomorú, mert az a paraszti közösség, amelyben maga is felnőtt, s amely tagjának vallhatja magát, mára gyakorlatilag eltűnt, virtualizálódott. Mindaz, ami ebben a könyvben róla olvasható, már csak az emlékekben él.

A recenzens vidám.

Vidám, s örül, mert egy fontos és kitűnő munkát mutathat be. Van egy magyar szólás, miszerint *Az ördög a részletekben bújik meg*. Itt nincs esélye az ördögnek! Ez a könyv arra is jó példa, hogy széleskörű társadalmi folyamatokat hogyan lehet minden apró részletre kiterjedően, egy esettanulmány formájában bemutatni.

A parasztságnak és cigányságnak az adott lokalitáson belüli kapcsolata a 18. század utolsó harmadában kezdődik, mégpedig a cigányság kierőszakolt letelepítésével. Baracci, mulyo-lány, Rózu volt a felesége kiváló mesemondómnak, akitől érzékletesebben talán soha senki nem írta le ennek a keserveit. Ez volt az első határ, amely leomlott. Formailag római katolikusok lettek. Ezzel a következő válaszfal is eltűnt. Hamarosan átvették a magyar nyelvet (a cigány nyelvet már nemzedékek óta nem beszélik), ezáltal egy következő határvonalat léptek át. A közeledés további jelét a választott rokonság, a komaság intézménye jelentette. A kezdeményezők a cigányok voltak – de az elfogadásról se feledkezzünk meg! (Édesapámnak is volt cigány keresztgyermek.) Mára Baracán gyakorlatilag megszűnt a területi szegregáció. S megkezdődött a társadalmi kiegyenlítődés utolsó fázisa, a vérségi összeolvadás is. A folyamat konfliktusoktól korántsem mentes, ám összességében impozáns és látványos.

A könyv ennek a folyamatnak azon, 20. századi szakaszait elemzi, amelyek a tudomány eszközeivel elérhetők. A munka gerincét három fejezet alkotja: 1) A falu társadalmi jellemzői a 20. század első évtizedeiben, 2) A település életére ható külső tényezők, 3) A mai etnikai kép kialakulása. Ezeket a Bevezetés és Összegzés keretezi. Szerves ré-

szé a könyvnek a mintegy félszáz oldalnyi melléklet, valamint a gazdag irodalomjegyzék, illetve az idegen nyelvű összefoglalások.

A recenzens optimista.

Cigányfalu lesz Baraca? A válaszom egyidejűleg igenlő is, meg nemleges is. „Igen” – ha a kérdést vagy-vagy, azaz kirekesztően tesszük fel; „is” – amennyiben megengedően. Baracán a cigány-magyar fogalom párnak nem volt értelme, még kevésbé a kettő szembeállításának. A Bógyi-réten gyermekkoromban cigány–paraszt meccseket játszottunk. Azonosság tudatunknak a „magyar” része igen ritkán került szóba. Származásunk okán emlegettük egymást *parasztként*, illetve *cigányként*. Az, hogy mindahányan magyarok vagyunk, a lehető legtermészetesebb volt – nem volt ugyanis kívül szemben magyarként megfogalmazni hovatartozásunkat. (A Trianon után érkezett pusztai szlovák telepések nem is igen számítottak a faluközösséghez – mint ezt a szerző is kifejti.)

Most egy hosszabb idézet következik a könyvből:

„Az egy településen töltött évtizedek – Baraca esetében – mind ez ideig nem vezettek nyílt etnikai konfliktushoz. A két etnikum egymásról alkotott képében nem a negatív vonások erősödtek, hanem egymás ismerete. Ez természetesen nem jelent súrlódásmentes idillt, pusztán annyit, hogy mindenki tudja, hol a határ, és nem akarja átlépni. Ezt a cigányok is tudomásul vették, már akkor is, mikor kisebbséget alkottak, a parasztok is tudomásul veszik, csak úgy, mint a megváltozott körülményekkel járó apró módosulásokat. Létezését kétségbe nem vonják.

Úgy tűnik, Baracáról nem véletlenül ’pereg le’ a roma probléma állami megoldásának néhány ötlete. Itt az egymás mellett élés olyan finoman kidolgozott gyakorlatával, a ’meg nem oldás, de mégis működés’ olyan változattal állunk szemben, amit elmozdítani (akár pozitív, akár negatív irányba) külső beavatkozás fizikai kényszer nélkül aligha tud. A külső szemlélő számára halmozottan hátrányos helyzetű falu lakói településük nehéz, már-már kilátástalan állapotát és megítélését pontosan ismerik, érzik. Mégis a birtokában vannak a közösségi tapasztalatok egyedülálló, megismételhetetlen, mások számára elérhetetlen ’kincs’-ének: senki nem állíthatja róluk azt, hogy előítéleteik vannak a másik etnikummal kapcsolatban. Az egymás mellett élésben szerzett több évtizedes tapasztalatuk ezt teljesen kizárja. A parasztok cigányokról alkotott képét jelentős mértékben meghatározza az, hogy bennük – bizonyos szempontból – önmagukat látják. Számukra a cigányok egyfajta tükröt jelentenek. Olyan tükröt, amelyben saját közösségi élettörténetük sikertelenségét láthatják meg: azt, hogy a faluból mint fizikai térből ők elfogytak, a cigányok pedig gyarapodtak. Az, hogy ez érzelmileg ’áthangolja’ a cigányok minősítését, nem nevezhető előítéletnek, sokkal inkább az együtt töltött évtizedek természetes következményének, amely azonban mindkét etnikum egymásról alkotott képének alapja.“

Eddig az idézet.

Ha a tudomány nem az azt művelők öncélú játéka, már pedig hitem szerint nem az, hogyha nem cél, csupán eszköz, túl kell tekintenünk annak határain. A cigányság kérdése Gömör déli részén nem alapvetően etnikai, nemzeti, sokkalta inkább mentális és szo-

ciális kérdés. Feltehetjük persze a gondolkodóink javát régóta foglalkoztató kérdést: Ki a magyar? Az egyszeri rozsnyói polgár példázata jut eszembe. Megkérdezték tőle, ő miféle. Így válaszolt: ha a magyarokat bántják, magyar vagyok, ha a zsidókat bántják, zsidó vagyok, egyszerűen: magyar zsidó vagyok.

Témánknál maradva: ez a könyv igazolja, hogy a *baracci cigányok* egyben magyarok is. Nem egyszerű annak eldöntése, melyik a jelző, illetve jelzett szó, azaz: „cigány magyar”, vagy „magyar cigány”? Nem ok nélkül állapítható meg, hogy az első szókapcsolat az indokoltabb. Azaz: a magyarságon belül cigányok. Legalábbis a népszámláláskor tett bevallás többségében ezt igazolja. Ez ma inkább még ösztönös hovatarozás, s kevésbé tudatos vállalás. A kérdést nem úgy kell feltenni: cigány? vagy: magyar? Az identitás ugyanis többretegű. Egyszerre *baracciak*, cigányok és magyarok!

S ha nem tekintik túlságosan fennköltnek, még azt is megjegyezném: a vizsgált régióban (de tán másutt is) a magyar jövő legfőbb letéteményesei a cigány magyarok. A *baracci* példát úgy is jellemezhetnénk: az egymás mellett éleéstől az együttélés...-ig – mondanám szívemből, de helyesebb, ha így fogalmazok: az együttélés felé.

Én talán ezt a tanulságot tekintem a könyv legfőbb hozadékának. Az ilyen s hasonló tanulságos könyvekre lehet építeni a jövőnk tervezésekor.

Szíves figyelmükbe ajánlom.

Végezetre a Szerzőnek a gondos feltáró- és elemző munkát, a jubileumát ünneplő Etnológiai Központnak a könyv kiadásának a felvállalását, igazgatójának, Liszka Józsefnek a bemutatásra szóló felkérést, Önöknek pedig a megtisztelő meghallgatást köszönöm.

B. Kovács István

Andreas Schriefer könyvének bemutatója 2007. november 15-én a komáromi Selye János Egyetem Tanárképző Karán. A szerző mellett Pongó István, a Modern Filológiai Tanszék munkatársa (Liszka József felv. 2007)